

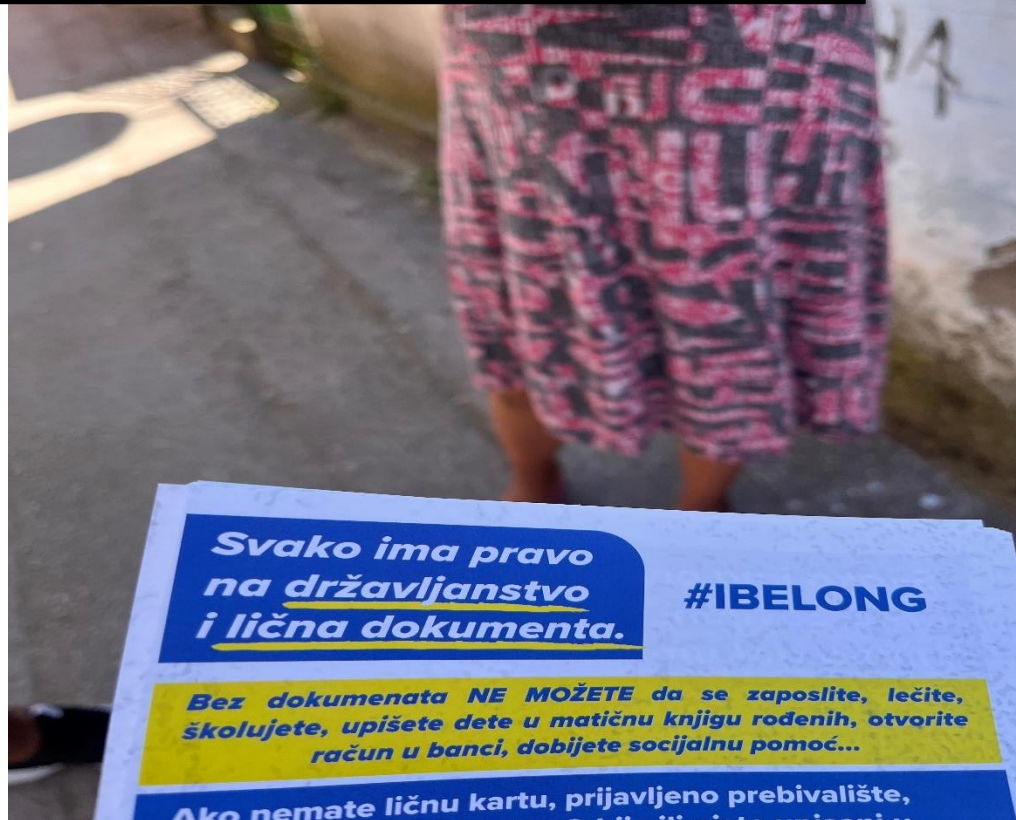

#IBELONG

P R A X I S

MAPIRANJE LICA U RIZIKU OD APATRIDIJE U SRBIJI

- ANALIZA -

Novembar 2023.

#IBELONG

Praxis je domaća, nevladina i neprofitna organizacija, osnovana 2004. godine u Beogradu, koja se bavi zaštitom ljudskih prava, pružanjem pravne zaštite i javnim zagovaranjem za uklanjanje sistemskih prepreka u pristupu pravima. Praxis deluje u oblasti statusnih i socioekonomskih prava, antidiskriminacije, rodne ravnopravnosti, migracija, prava deteta i reforme javne uprave. Pored besplatne pravne pomoći, Praxis svoje ciljeve i zadatke ostvaruje kroz monitoring javnih politika, istraživanja, analize i javno zagovaranje za sistemski rešenja i uklanjanje prepreka u pristupu pravima, kroz podizanje svesti o problemima integracije marginalizovanih i socijalno isključenih zajednica, edukaciju, objavljivanje publikacija i stručnu podršku reformama, kao i kroz umrežavanje i saradnju.

Izdavač:

NVO Praxis, Beograd

www.praxis.org.rs

Za izdavača:

Marijana Luković

Izveštaj je pripremila Nevladina organizacija Praxis u okviru projekta „Pravna pomoć licima u riziku od apatridije u Srbiji”, koji je finansirao Visoki komesarijat Ujedinjenih nacija za izbeglice (UNHCR).

Stavovi izrečeni u ovom izveštaju pripadaju isključivo autoru i ne predstavljaju nužno zvaničan stav Predstavništva UNHCR-a u Srbiji.

Beograd, novembar 2023.

Mapiranje lica u riziku od apatridije u Srbiji

- analiza -

Sadržaj

1	Rezime aktivnosti mapiranja lica u riziku od apatridije u Srbiji.....	2
2	Uvod.....	4
3	Cilj mapiranja i metodološki pristup	6
4	Lica u riziku od apatridije u Srbiji identifikovana tokom mapiranja – pregled	8
4.1	Demografski podaci.....	8
4.2	Geografska rasprostranjenost	9
4.3	Nedostatak dokumenata.....	11
4.3.1	Upis u matičnu knjigu rođenih (MKR)	11
4.3.2	Državljanstvo	14
4.3.3	Prebivalište.....	16
4.3.4	Lična karta	19
5	Zaključci i preporuke	20

1 Rezime aktivnosti mapiranja lica u riziku od apatridije u Srbiji

Cilj aktivnosti mapiranja bio je da se kroz pojačane terenske aktivnosti mapiraju i identifikuju lica u riziku od apatridije u Srbiji u izabranim opštinama/gradovima i prikupe kvantitativni i kvalitativni podaci koji se odnose na broj ovih lica, naselja u kojima žive, pravne probleme koji se odnose na pitanja ličnog statusa, kako bi se stekao uvid u preostale probleme i prema tome izradila pravna strategija, odnosno pružila adekvatna pravna pomoć, informacije i/ili savetovanje ovim licima u relevantnim postupcima pred organima Republike Srbije.

Po ugledu na prethodna istraživanja UNHCR-a¹, kao indikatori koji mogu uticati na pojavu apatridije, ispitivano je sledeće: nepostojanje upisa u matičnu knjigu rođenih (MKR), neposredovanje državljanstva, nedostatak prijave prebivališta i neposredovanje lične karte. Za razliku od prethodnih istraživanja koja je radio UNHCR, a koji su rađeni na reprezentativnom uzorku domaćinstava, **u okviru ove aktivnosti nastojalo se da se, terenskim aktivnostima, identifikuju osobe koje se nalaze u riziku od apatridije u Srbiji**, odnosno koje imaju problem sa ličnim dokumentima i da im se pruži pravna pomoć.

Podaci predstavljeni u ovoj analizi dobijeni su na osnovu mapiranja koje su sprovedli saradnici i saradnice, pripadnici/ce romske nacionalne manjine, koji su terenskim aktivnostima obuhvatili 24 opštine/grada na teritoriji Srbije i obišli 184 naselja (romska naselja i/ili naselja u kojima živi značajan broj pripadnika romske nacionalne manjine, lica u pojedinačnim ulicama, u individualnim domaćinstvima, kao i u ruralnim područjima) u periodu od juna do oktobra 2023. godine, u cilju identifikacije lica koja imaju problem sa ličnim dokumentima i pružanja pravne pomoći onima kojima je potrebna.

Pored informacija koje su prikupili saradnici/e, podaci koji će biti prikazani obuhvataju i informacije dobijene iz dodatne 21 opštine/grada, odnosno 27 naselja, koje su obišli pravnici Praxisa, u okviru svojih redovnih terenskih aktivnosti. Ova analiza uključuje i jedan broj lica u drugim opštinama koje je Praxis identifikovao tokom prethodnog rada, sa kojima su pravnici Praxisa u kontaktu i koja još uvek nisu rešila problem sa ličnim dokumentima.

Treba napomenuti da Praxis u ovim dodatnim opštinama/gradovima nije obišao sva naselja, već samo ona gde je bilo saznanja o postojanju lica u riziku od apatridije.

Prema dobijenim podacima, na dan 1. novembra 2023. godine u opštinama/gradovima koji su obuhvaćeni mapiranjem identifikovano je ukupno 785 lica u riziku od apatridije. Prema poslednjem UNHCR istraživanju „Lica u riziku od apatridije u Srbiji - pregled trenutnog stanja i preporuke za budućnost” koje je urađeno 2020. godine, procenjeno je da u Srbiji živi 2,139 lica u riziku od apatridije.

U okviru tog broja, 383 lica nisu upisana u MKR u Srbiji (od kojih 164 lica nisu nigde upisana u MKR), 431 lice ne poseduje dokaz o državljanstvu Republike Srbije (88% njih nije upisano u MKR u Srbiji, uspešno sproveden postupak za upis u MKR trebalo bi da rezultira istovremenim sticanjem državljanstva), 746 lica nema prijavljeno prebivalište u mestu u kom živi, dok 325 lica ne poseduje važeću ličnu kartu. Za ova lica je u narednom periodu potrebno da se prikupe neophodni dokazi i da se pokrenu relevantni postupci pred nadležnim organima Republike Srbije.

¹ „Lica u riziku od apatridije u Srbiji“, UNHCR, CeSID, novembar 2020, i „Lica u opasnosti od apatridije u Srbiji – ocena napretka 2010-2015.“, Slobodan Cvejić, UNHCR, jun 2016.

Kada je u pitanju **iskustvo u migracijama**, prikupljeni podaci ukazuju da je **50% identifikovanih lica domicilno stanovništvo, dok 46% ima neko iskustvo u migracijama**: 26% u ukupnom broju su interno raseljena lica sa Kosova i Metohije (IRL), 14% su povratnici iz Zapadne Evrope, 5% su stranci, dok je 1% izbeglica iz bivših jugoslovenskih republika. Ukupno 4% identifikovanih lica nije se izjasnilo po ovom pitanju.

Što se tiče geografske rasprostranjenosti, **najveći broj lica u riziku od apatridije u opštinama/gradovima obuhvaćenih mapiranjem identifikovan je u regionu Južne i Istočne Srbije (35% svih identifikovanih lica) i regionu Beograda (32% svih identifikovanih lica)**, što se podudara sa prethodnim istraživanjima UNHCR-a. Zatim slede region Zapadne Srbije i Šumadije (17%) i region Vojvodine (16%).

Ukupno 383 lica koja nisu upisana u matičnu knjigu rođenih u Srbiji obuhvataju sledeće kategorije:

- **164 lica koja nisu nigde upisana u matičnu knjigu rođenih (MKR);**
- **50 lica koja su upisana u MKR na Kosovu i Metohiji, ali ne i u matične knjige koje vode nadležni organi Republike Srbije;**
- **169 lica upisano u MKR koje se vode u inostranstvu, ali ne i u MKR u Srbiji.**

Za sva ova lica moraće da se vode dodatni postupci kako bi se upisala u MKR u Srbiji i mogla da pritupe osnovnim pravima.

Kada su u pitanju razlozi zbog kojih lica nisu upisana u MKR u Srbiji, **48% lica izjavilo je da nema potrebne dokaze za upis, dok 18% ne poznaje proceduru, ili je ona suviše komplikovana ili skupa**. Manji broj lica (3%) je izjavio da je nekada bio upisan u MKR, ali su knjige uništene ili nestale. Ukupno 6% je izjavilo da roditelji, čije je učešće potrebno u postupku, nisu živi, poznati ili dostupni. **Jednu četvrtinu, odnosno 25% lica koja nisu upisana u MKR u Srbiji čine ona lica koja nisu do sada upisana u MKR zato što roditelji (majka) nisu upisani u MKR ili nemaju lična dokumenta.**

Ukupno 84 dece uzrasta 0-6 godina nije nigde upisano u matične knjige, što je 22% u ukupnom broju neupisanih lica.

Od lica upisanih u MKR u inostranstvu, najviše je onih koji su upisani u Nemačkoj (56 lica), zatim u Crnoj Gori (32 lica), Severnoj Makedoniji (27 lica), Italiji (12 lica), Švedskoj (10 lica), Francuskoj (8 lica), Belgiji (7 lica), Hrvatskoj (7 lica), Bosni i Hercegovini (5 lica), dok su uočeni i pojedinačni slučajevi lica rođenih u Bugarskoj, Austriji, Švajcarskoj i Sloveniji.

Dokaz o državljanstvu Republike Srbije ne poseduje 431 identifikovano lice, usled čega ne mogu da ostvaruju osnovna prava koja proističu iz državljanskog statusa. **Ukupno 88% ovih lica nije upisano u MKR u Srbiji** i, za najveći broj njih, uspešno sproveden postupak za upis u MKR trebalo bi da rezultira istovremenim sticanjem državljanstva, dok će manji broj lica (pre svega, osobe koje nemaju dokaze da su im roditelji državljani Srbije) morati da inicira posebne postupke za sticanje državljanstva. Od ukupnog broja lica koja ne poseduju državljanstvo Srbije, **njih 50 (12%) je upisano u MKR u Srbiji, ali ne poseduju državljanstvo** zato što roditelji ne poseduju državljanstvo Srbije, ili nisu uspeli da pribave sve dokaze, ili ne poznaju proceduru ili je ona suviše komplikovana. Radi se osobama za koje u najvećem broju veza sa Republikom Srbijom (mesto rođenja, poreklo roditelja i duži vremenski period boravka na teritoriji) postoji i ukazuje na to da se njihov državljanjski status može regulisati, ali u trenutku sprovođenja mapiranja nisu pokrenule ili nisu posedovale dokaze za pokretanje odgovarajućih postupaka.

Prebivalište je i dalje problem za veliki broj lica:

- **573 identifikovana lica nema prijavljeno prebivalište nigde;**

- **173 lica ima prijavljeno prebivalište, ali ne u mestu u kom živi (od čega 43 osobe imaju prijavljeno prebivalište na Kosovu i Metohiji).**

Od 573 lica koja su navela da nemaju prijavljeno prebivalište nigde, kao dominantan razlog navedeno je to što ne poseduju izvod iz MKR/uverenje o državljanstvu (72%), 20% lica navodi druge razloge, dok 8% navodi kao razlog to što su ga/je odbili nadležni organi. Među ovim licima je 373 lica koja nisu upisana u MKR u Srbiji, 46 lica koja ne poseduju državljanstvo Republike Srbije, i oni će najpre morati da uspešno reše postupke koji se odnose na upis u MKR i sticanje državljanstva, pre nego što uopšte budu mogli da podnesu zahtev za prijavu prebivališta i izdavanje lične karte.

Od svih lica koja nemaju prijavljeno prebivalište u mestu u kom žive, **72% navodi da nije ni pokušalo da prijavi prebivalište u mestu u kom živi, dok 4% ističe da je podnelo zahtev, ali da je zahtev odbijen.** Ono što posebno zabrinjava jeste da je **23% lica pokušalo da prijavi prebivalište, ali su usmeno odbijeni.**

Važeću ličnu kartu ne poseduje 325 lica. Razlozi neposedovanja lične karte najčešće se mogu vezati za to što lica nisu upisana u MKR ili nemaju državljanstvo, zatim nemaju prijavljeno prebivalište nigde, ili nemaju prijavljeno prebivalište u mestu u kom žive. Ukupno 28 lica, odnosno 9% od svih lica koja ne poseduju važeću ličnu kartu, izjavilo je da nemaju novac da plate taksu.

Istraživanje je pokazalo da se u riziku nalazi i 112 lica koja poseduju važeću ličnu kartu. To su uglavnom osobe koje imaju prijavljeno prebivalište van mesta u kome žive, ili su nakon izdavanje lične karte izgubila prebivalište (pre svega jer im je prebivalište pasivizirano ili su ih vlasnici nekretnina u kojima žive odjavili). Ove osobe suočiću se sa problemima prilikom pokušaja da izvade novu ličnu kartu.

2 Uvod

Međunarodnopravna definicija „lica bez državljanstva – apatrida“ je „lice koje nijedna država ne smatra svojim državljaninom u skladu sa svojim zakonom“. Uzroci apatridije mogu biti brojni, uključujući diskriminaciju određenih etničkih ili verskih grupa ili diskriminaciju na osnovu pola, osnivanje novih država i razmenu teritorija između postojećih država, kao i praznine u zakonima o državljanstvu. Bez obzira na uzrok, apatridija ima ozbiljne posledice po ljude u gotovo svim zemljama i svim regionima sveta. Milioni ljudi širom sveta su lišeni državljanstva². Usled toga, često ne mogu da idu u školu, kod lekara, ne mogu da se zaposle, da otvore račun u banci, da slobodno putuju ili čak da stupe u brak ili upišu decu u matičnu knjigu rođenih (MKR) – nemaju osnovna prava koja su dostupna ostalima. U Srbiji ovaj problem najčešće pogađa pripadnike romske nacionalne manjine.

U saradnji sa nadležnim organima Republike Srbije, Visoki komesarijat Ujedinjenih nacija za izbeglice (UNHCR) sprovodi aktivnosti usmerene na sprečavanje pojave i iskorenjivanje apatridije od 2004. godine. U sklopu svojih aktivnosti UNHCR od 2014. godine sprovodi kampanju #IBelong, čiji je osnovni cilj da se do 2024. godine (kada se kampanja završava) u čitavom svetu iskoreni apatridija. Cilj akcija u sklopu ove kampanje je da se reše postojeći slučajevi apatridije, spreči pojava novih slučajeva i da se identifikuje i pruži zaštita licima bez državljanstava.

Nevladina organizacija Praxis je partner UNHCR-a i od svog osnivanja sprovodi aktivnosti usmerene na iskorenjivanje apatridije u Srbiji, pre svega kroz pružanje besplatne pravne pomoći licima u riziku od

² Mid-Year Trends 2023, UNHCR, dostupno na <https://www.unhcr.org/sites/default/files/2023-10/Mid-year-trends-2023.pdf>.

apatridije u postupcima koji se tiču upisa u matičnu knjigu rođenih, sticanja državljanstva, prijave prebivališta i pribavljanja lične karte. Pored toga, Praxis godinama aktivno zagovara za sistemski rešenja u ovoj oblasti.

Prethodnih godina u Srbiji su se dogodile značajne promene, kako u vezi sa propisima koji regulišu ovu oblast, tako i u pogledu prakse postupajući organa koje su za rezultat imale značajno smanjenje broja ljudi koji nisu upisani u matične knjige, nemaju državljanstvo ili prijavljeno prebivalište i ličnu kartu. Najvažniji napredak, koji je omogućio velikom broju ljudi da se upišu u matičnu knjigu rođenih (MKR), dogodio se 2012. godine, kada je Zakon o vanparničnom postupku (ZVP) dopunjen odredbama kojima je u pravni sistem Srbije uveden novi postupak – postupak za utvrđivanje vremena i mesta rođenja namenjen onim osobama koje činjenicu svog rođenja ne mogu da dokažu u upravnom postupku i u skladu sa propisima koji regulišu vođenje matičnih knjiga. U godinama koje su usledile, mnogi građani su zahvaljujući tom postupku uspeli da se upišu u MKR, a među njima je bilo mnogo onih koji su prethodno godinama bezuspešno pokušavali da to učine u postupcima pred organima uprave. S druge strane, Zakon o prebivalištu i boravištu građana iz 2011. godine pružio je mogućnost licima koja žive u neformalnim naseljima i nelegalizovanim objektima i koja ne poseduju pravni osnov stanovanja da prebivalište prijave na adresi centra za socijalni rad i tako steknu uslov da dobiju ličnu kartu.

Osim donošenja zakona, relevantni državni organi pokazali su spremnost da rade na rešavanju problema lica bez ličnih dokumenata. Tako je 2012. godine potpisan prvi od tri sporazuma o razumevanju između UNHCR-a, Zaštitnika građana i Ministarstva državne uprave i lokalne samouprave Republike Srbije, kojim je uspostavljen osnov za bližu saradnju i sprovođenje koordiniranih aktivnosti u rešavanju problema pravno nevidljivih lica. Na osnovu Sporazuma, a kroz tehničku/operativnu grupu, u rešavanje problema osoba u riziku od apatridije su aktivno uključena i druga nadležna ministarstva i institucije, pre svega Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo pravde i drugi. Tokom 2014. i 2015. godine, nadležna ministarstva donela su mišljenja i instrukcije o primeni propisa koji regulišu postupke upisa u MKR, određivanja ličnog imena i sticanja državljanstva, zahvaljujući kojima je unapređena i harmonizovana praksa postupajućih organa. Održane su brojne obuke za sudije, matičare, službenike centara za socijalni rad i policije. Uporedo sa time, Praxis je nastavio sa pružanjem besplatne pravne pomoći pravno nevidljivim licima i licima u riziku od apatridije, i, kao partner UNHCR-a, imao priliku da predstavnicima nadležnih institucija ukazuje na najkomplikovanije slučajeve lica koja su imala problem sa upisom u matičnu knjigu rođenih, sticanjem državljanstva ili prijave prebivališta, i potom se na rešavanju tih slučajeva zajednički radilo.

Treći po redu Sporazum o razumevanju, potpisan od strane UNHCR-a, Zaštitnika građana i Ministarstva državne uprave i lokalne samouprave u februaru 2022. godine predviđa nastavak saradnje na polju iskorenjivanja apatridije u Srbiji. Cilj Sporazuma je da, kroz intenziviranje dosadašnje saradnje, sve tri institucije ulože dodatne zajedničke napore na rešavanju preostalih slučajeva u kojima pripadnici romske nacionalne manjine, ali i ostala lica koja se sa ovim problemima susreću, nisu ostvarili pravo na upis u matičnu knjigu rođenih kao i druga prava iz ličnog statusa, sa posebnim fokusom na upis njihove novorođene dece u službene evidencije.

Navedeni napori doveli su do značajnog smanjenja broja lica u riziku od apatridije u Srbiji, a Srbija je postala primer dobre prakse u regionu.

UNHCR u Srbiji je godinama unazad sprovodio periodična istraživanja o licima u riziku od apatridije. Prema poslednjem istraživanju [“Lica u riziku od apatridije u Srbiji - pregled trenutnog stanja i preporuke za budućnost”](#) koje je izradio CeSID u novembru 2020. godine, procenjeno je da u Srbiji živi 2,139 lica u riziku od apatridije. Licem u riziku od apatridije smatra se osoba kojoj nedostaje jedan ili više od ova četiri elementa - upis u MKR, potvrđeno državljanstvo, prijavljeno prebivalište i lična karta.

Dobijeni podaci ukazali su da je u vreme istraživanja u neformalnim naseljima boravilo 253 osobe koje nisu upisane u MKR, 275 onih koji nemaju potvrđeno državljanstvo Republike Srbije, 1032 osobe bez lične karte i 2027 onih građana koji nemaju prijavljeno prebivalište/boravište. U ovom istraživanju, dva regiona su se izdvojila kada je u pitanju prisustvo lica u riziku od apatridije: Južna i Istočna Srbija i Beograd.

Prema poslednjem [popisu stanovništva u Srbiji iz 2022.](#) godine, ukupno 675 lica je evidentirano kao lica bez državljanstva, najviše u regionu Vojvodine (270), zatim u regionu južne i istočne Srbije (173), regionu Beograda (145), regionu Šumadije i Zapadne Srbije (87).

Uprkos navedenom napretku, jedan broj lica i dalje se susreće sa problemima u pristupu ličnim dokumentima.

Praxisu se i tokom prethodnih godina za pomoć obratio značajan broj ljudi koji nisu upisani u matičnu knjigu rođenih i/ili nemaju državljanstvo. Tako je u 2021. godini Praxis pokrenuo 162 relevantna postupka za upis u MKR ili sticanje državljanstva, zatim 152 postupka u 2022. godini, dok je u periodu od januara do oktobra 2023. godine pokrenuto 187 postupaka. Sve ovo ukazuje da je u cilju iskorenjivanja apatridije u Srbiji potrebno uložiti dodatne napore kako bi se identifikovala sva lica u riziku od apatridije i kako bi im se pružila adekvatna pravna pomoć.

3 Cilj mapiranja i metodološki pristup

UNHCR i Praxis se već skoro 20 godina bave problemima osoba kojima nedostaju lična dokumenta, odnosno problemom apatridije u Srbiji. **Cilj aktivnosti mapiranja** bio je da se kroz pojačane terenske aktivnosti mapiraju i identifikuju lica u riziku od apatridije u Srbiji i prikupe kvantitativni i kvalitativni podaci koji se odnose na broj ovih lica, naselja u kojima žive, pravne probleme koji se odnose na pitanja ličnog statusa, kako bi se stekao uvid u preostale probleme i prema tome izradila pravna strategija, odnosno pružila adekvatna pravna pomoć, informacije i/ili savetovanje ovim licima u relevantnim postupcima pred organima Republike Srbije, u skladu sa ciljem kampanje #JaPripadam koju sprovodi UNHCR, a to je iskorenjivanje apatridije u Srbiji do 2024. godine.

Po ugledu na prethodna istraživanja UNHCR-a, kao indikatori koji mogu uticati na pojavu apatridije, **ispitivano je sledeće: nepostojanje upisa u matičnu knjigu rođenih (MKR), neposedovanje državljanstva, nedostatak prijave prebivališta i neposedovanje lične karte.**

Ono što treba napomenuti jeste da su prethodna istraživanja UNHCR-a sprovedena na reprezentativnom uzorku domaćinstava u romskim naseljima, a da je ekstrapolacijom procenata dobijenih na reprezentativnom uzorku na procenjenu populaciju nastanjenu u neformalnim naseljima dobijen broj lica u riziku od apatridije. Ovo istraživanje se razlikuje u tome što se kroz mapiranje nastojalo da se identifikuju sva ona lica koja imaju problem sa ličnim dokumentima, i broj lica u riziku od apatridije naveden u ovoj analizi predstavlja broj ljudi do kojih se došlo terenskim aktivnostima, a koji imaju neki od navedenih problema koji su ispitivani. Drugim rečima, **mapiranje je trebalo da identifikuje konkretne građane koji se nalaze u riziku od apatridije kako bi im bila ponuđena pravna pomoć da svoj problem reše.**

Za potrebe mapiranja angažovano je **24 saradnika i saradnice, pripadnika i pripadnica romske nacionalne manjine iz lokalnih zajednica** (koordinatora za romska pitanja, pedagoških asistenata, aktivista i pripadnika lokalnog civilnog sektora) sa kojima je Praxis ranije uspešno sarađivao tokom godina sprovođenja različitih projekata koji se odnose na romsku zajednicu, koji su upoznati sa lokalnim

prilikama i stanovništvom, i donekle upoznati sa radom Praxisa i problematikom lica u riziku od apatridije u Srbiji.

Saradnici su **sproveli mapiranje u 24 opštine/grada** na teritoriji Republike Srbije: Bujanovac, Bor, Bojnik, Novi Pazar, Sjenica, Kragujevac, Niš, Subotica, Novi Sad, Zemun, Novi Beograd, Surčin, Čukarica, Palilula, Zvezdara, Obrenovac, Smederevo, Kostolac, Požarevac, Vranje, Aleksinac, Prokuplje, Žitoradja, Zrenjanin. Opštine/gradovi u kojima je sprovedeno istraživanje odabrani su na osnovu prethodnog iskustva Praxisa u pružanju pravne pomoći licima u riziku od apatridije, koje je pokazalo da u tim opštinama/gradovima živi najveći broj lica u riziku od apatridije u Srbiji. Ujedno, prilikom odabira opština u obzir je uzeto i gorenavedeno istraživanje UNHCR-a, prema kom se dva regiona izdvajaju kada je u pitanju prisustvo lica u riziku od apatridije: Južna i Istočna Srbija i Beograd. Ova dva regiona, prema navedenom istraživanju, su zastupljena u uzorku sa 41%, dok je procenat osoba u riziku od apatridije koji žive u njima iznosio 66%.

U navedene 24 opštine/grada, saradnici su **mapiranjem obuhvatili 184 naselja** (romskih naselja i/ili naselja u kojima živi značajan broj pripadnika romske nacionalne manjine, lica u pojedinačnim ulicama, u individualnim domaćinstvima, kao i u ruralnim područjima). Mapiranje od strane saradnika je sprovedeno **u periodu od juna do oktobra 2023. godine**. Tokom aktivnosti mapiranja, saradnici i saradnice su obilazili romska naselja ili naselja/ulice u kojima živi značajan broj Roma i Romkinja, obavljali razgovore sa stanovnicima i identifikovali lica koja imaju problem sa ličnim dokumentima, vrstu pravnog problema u vezi sa ličnim statusom, i beležili dodatna pojašnjenja u svakom identifikovanom slučaju.

Pored informacija koje su prikupljene od strane saradnika, pravnici Praxisa su, u okviru svojih redovnih terenskih aktivnosti, nastojali da prikupe informacije o licima u riziku od apatridije, ne samo u već navedenim opštinama, već i u drugim opštinama u kojima nisu angažovani saradnici, a gde sporadično ima slučajeva apatridije, kako bi se prikupili sveobuhvatniji podaci iz što više opština/naselja u Srbiji. Pored navedene 24 opštine u kojima su aktivnost mapiranja obavljali saradnici, **Praxis je obišao dodatnu 21 opštinu/grad** tokom redovnih terenskih aktivnosti u okviru projekta, u periodu od januara do oktobra 2023. godine, i to Arandjelovac, Čačak, Doljevac, Inđiju, Jagodinu, Knjaževac, Kikindu, Kruševac, Kuršumliju, Koceljevu, Lajkovac, Leskovac, Merošinu, Mladenovac, Negotin, Pančevo, Raču, Savski venac, Topolu, Tutin i Voždovac. Posećeno je **27 naselja kao i lica u riziku od apatridije u individualnim domaćinstvima**.

Ovde treba **napomenuti** da su pravni timovi Praxisa u dodatnim opštinama obilazili samo pojedina, ne i sva naselja u datoj opštini/gradu, ili su posećivali individualna domaćinstva, prema saznanjima o postojanju lica u riziku od apatridije. Stoga bi broj lica koja imaju problem sa ličnim dokumentima u ovim opštinama/gradovima mogao biti veći.

Pored poseta ovim opštinama, Praxis je posetio i sve 24 opštine u kojima su saradnici sprovodili mapiranje, u cilju pružanja dodatne podrške saradnicima u identifikaciji i kako bi se stupilo u direktan kontakt sa licima u riziku od apatridije radi prikupljanja potrebnih informacija u cilju pružanja besplatne pravne pomoći i pokretanja relevantnih postupaka.

Ova analiza uključuje i jedan broj lica u drugim opštinama koje je Praxis identifikovao tokom prethodnog rada, sa kojima su pravnici Praxisa u kontaktu i koja još uvek nisu rešila problem sa ličnim dokumentima.

Nakon identifikacije lica u riziku od apatridije, pravnici Praxisa su kontaktirali sva identifikovana lica sa kojima je obavljen **detaljniji intervju po prethodno pripremljenom upitniku**, koji, pored minimuma osnovnih podataka, sadrži pitanja o pravnim problemima identifikovanih lica, razlozima zbog kojih ne poseduju dokumenta, eventualne preduzete pravne radnje, itd. Ovi intervjui su obavljani kako bi se

dobile detaljnije informacije o slučajevima lica u riziku od apatridije i prema tome izradila i pravna strategija.

Dobijeni podaci predstavljaju osnov za izradu ove analize. Analiza uključuje pregled lica u riziku od apatridije u Srbiji i njihovih pravnih problema, kako onih lica koja su identifikovali saradnici i saradnice, tako i lica koja je tokom svog rada identifikovao Praxis.

4 Lica u riziku od apatridije u Srbiji identifikovana tokom mapiranja – pregled

U toku sprovođenja aktivnosti, mapirano je ukupno 855 lica koja su bila u riziku od apatridije u Srbiji, 548 koje su mapirali saradnici i 307 koje su mapirali pravници Praxisa u okviru aktivnosti na projektu „Lica u riziku od apatridije u Srbiji“ u toku 2023. godine.

Kako su terenske aktivnosti Praxisa, a samim tim i identifikacija predmeta, trajali cele godine, a mapiranje od strane saradnika intenzivno započelo u junu ove godine, u slučajevima gde su postojali dostupni dokazi, za jedan broj lica su tokom godine pokretani relevantni postupci za upis u MKR ili sticanje državljanstva. Od 855 mapiranih lica u riziku od apatridije, za 70 lica su relevantni postupci uspešno završeni zaključno sa oktobrom 2023. godine.

Na dan 1. novembra 2023. godine identifikovano je ukupno 785 lica koja su i dalje u riziku od apatridije. U okviru tog broja, 383 lica nisu upisana u MKR u Srbiji, 431 lice nema državljanstvo Republike Srbije, 746 lica nema prijavljeno prebivalište u mestu u kom živi, dok 325 lica ne poseduje važeću ličnu kartu. Za ova lica je u narednom periodu potrebno da se prikupe neophodni dokazi i da se pokrenu relevantni postupci pred nadležnim organima Republike Srbije.

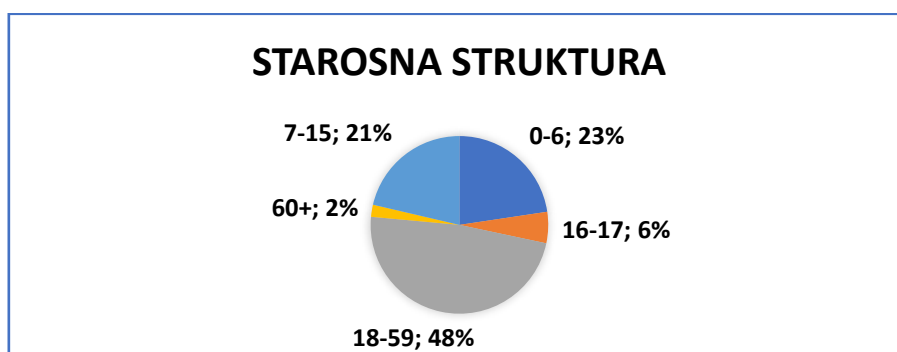
Podaci koji će se dalje obrađivati u ovoj analizi odnose se na lica koja su na dan 1. novembra 2023. godine bila u riziku od apatridije u Srbiji.

4.1 Demografski podaci

Među identifikovanim licima koja su i dalje u riziku od apatridije ukupno je 390 žena i 395 muškaraca, što ukazuje da nema razlike po polu kada je u pitanju postojanje problema sa ličnim dokumentima.

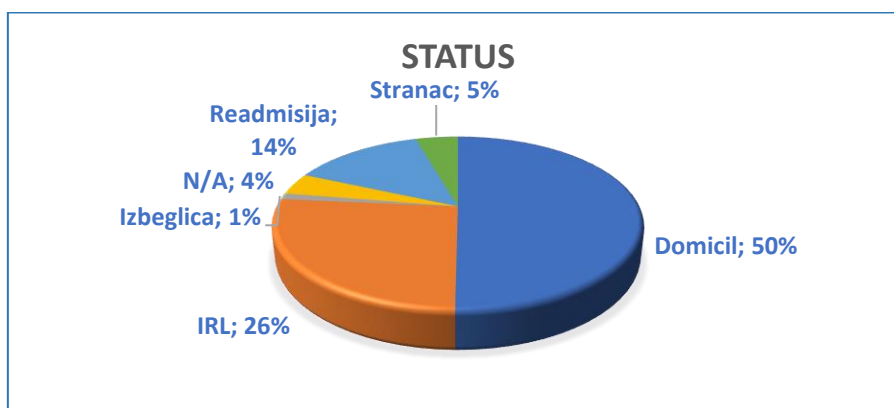
Što se tiče starosne strukture svih identifikovanih lica, 50% čine maloletna lica, dok je 50% odraslih. U zavisnosti od problema koji imaju, ova struktura će biti nešto različita, kako će biti prikazano u nastavku.

Grafikon 4.1.1. Starosna struktura lica u riziku od apatridije u Srbiji

Kada je u pitanju **iskustvo u migracijama**, prikupljeni podaci ukazuju da je 50% identifikovanih lica domicilno stanovništvo, dok 46% ima neko iskustvo u migracijama: 26% u ukupnom broju su interno raseljena lica sa Kosova i Metohije (IRL), 14% su povratnici iz Zapadne Evrope, 5% su stranci, dok je 1% izbeglica iz bivših jugoslovenskih republika. Ukupno 4% identifikovanih lica nije se izjasnilo po ovom pitanju.

Grafikon 4.1.2. Lica u riziku od apatridije prema migracijskom iskustvu

4.2 Geografska rasprostranjenost

Kao što je navedeno, mapiranje je sprovedeno u ukupno 45 opština i to:

- 24 opštine/grada u kojima su saradnici obišli 184 romskih i drugih naselja u kojima živi značajan broj pripadnika romske populacije; pored navedenih naselja, pravnici Praxisa su u još 15 naselja u ovim opštinama/gradovima obavili terenske posete;
- 21 opštini/gradu u kojima su pravnici Praxisa obišli 27 naselja kao i individualna domaćinstva u kojima žive lica u riziku od apatridije; u ovim opštinama/gradovima nisu posećena sva naselja na teritoriji opštine/grada, već samo ona gde su pravnici Praxisa posedovali informacije o postojanju lica u riziku od apatridije.

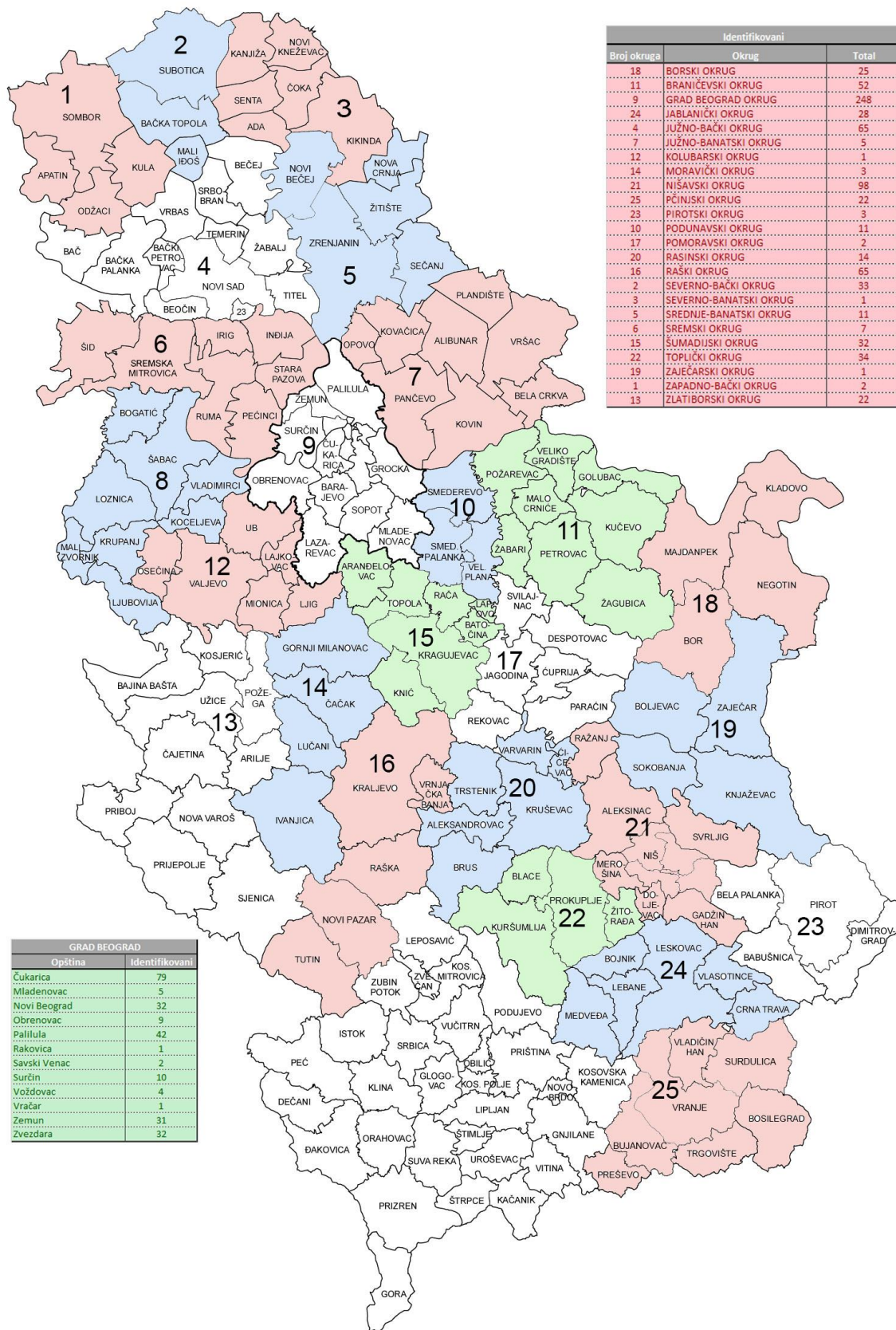
Dodatno, u analizu je uključen i jedan broj lica koja su se sporadično javljala iz drugih opština (ukupno 34) kao što je ranije navedeno.

Gledajući po regionima, najveći broj lica u riziku od apatridije u opštinama/gradovima obuhvaćenih mapiranjem identifikovan je u regionu Južne i Istočne Srbije (274 lica, 35% svih identifikovanih lica) i regionu Grada Beograda (248 lica, 32% svih identifikovanih lica), što se podudara sa prethodnim istraživanjima UNHCR-a. Zatim slede region Zapadne Srbije i Šumadije (139 lica, 17%) i region Vojvodine (124 lica, 16%).

Gledano po okruzima, najviše lica u riziku od apatridije živi na teritoriji Grada Beograda (248 lica), zatim slede Nišavski okrug (98 lica), Južnobački okrug (65 lica), Raški okrug (65 lica), Braničevski okrug (52 lica), Toplički okrug (34 lica), Severnobački okrug (33 lica), Šumadijski okrug (32 lica), Jablanički okrug (28 lica), Borski okrug (25 lica), Pčinjski okrug (22 lica), Zlatiborski okrug (22 lica), dok je u ostalim okruzima identifikovano po manje od 20 lica.

U beogradskim opštinama obuhvaćenim mapiranjem, najviše identifikovanih lica živi na opštini Čukarica (79 lica), zatim na opštini Palilula (42 lica), na Novom Beogradu i Zvezdari po 32 lica, Zemunu 31 lice, dok je u drugim opštinama taj broj znatno manji.

Grafikon 4.2.1. Lica u riziku od apatridije u Srbiji po okruzima

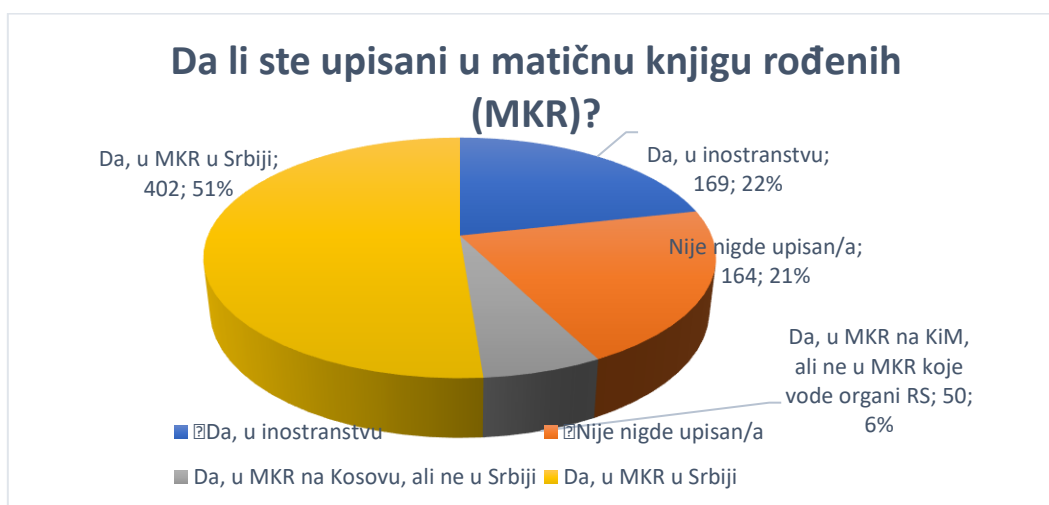

4.3 Nedostatak dokumenata

4.3.1 Upis u matičnu knjigu rođenih (MKR)

Tokom intervjuisanja mapiranih lica, prvo pitanje odnosilo se na upis u matične knjige rođenih. Prema dobijenim podacima, od 785 lica u riziku od apatridije koja su identifikovana, **164 lica nije nigde upisano u MKR**. Dalje, **50 lica je upisano u MKR na Kosovu i Metohiji, ali ne i u matične knjige koje vode nadležni organi Republike Srbije, dok je 169 lica upisano u MKR koje se vode u inostranstvu, ali ne i u MKR u Srbiji**. Ukupno 402 lica je upisano u MKR u Srbiji.

Grafikon 4.3.1. Da li ste upisani u matičnu knjigu rođenih (MKR)?

Imajući u vidu da lica rođena i upisana u matične knjige u inostranstvu ne mogu da ostvaruju prava u Srbiji dok se ne upišu u MKR u Srbiji³, kao i da lica upisana u MKR na Kosovu i Metohiji, ali ne i u matične knjige koje vode nadležni organi Republike Srbije ne mogu da ostvaruju prava u Srbiji s obzirom da se ta dokumenta ne priznaju od strane organa Republike Srbije, uz broj lica koja nigde nisu upisana u MKR, **dolazi se do podatka da na teritoriji Srbije, bez Kosova i Metohije, živi 383 lica koja nisu upisana u MKR u Srbiji, i za koje je potrebno voditi dodatne postupke, kako bi mogli da u Srbiji ostvare osnovna prava.**

Kada je u pitanju **starosna struktura** lica koja nisu upisana u MKR u Srbiji, 67% čine lica mlađa od 18 godina, među kojima najviše dece od 0-6 godina (33% od ukupnog broja lica), zatim dece od 7-15 godina (26%), dece od 16 do 17 godina (8%), dok je 33% odraslih lica.

Ukupno 57% onih koji nisu upisani u MKR u Srbiji **ima neko iskustvo u migracijama**, bilo da su interno raseljena lica sa Kosova i Metohije (IRL), kojih je 24%, bilo da su izbeglice iz bivših jugoslovenskih republika (2%) ili stranci (8%) poreklom iz bivših jugoslovenskih republika, ili su povratnici iz zemalja Zapadne Evrope (23%). Domicilno stanovništvo čini 37% onih koji nisu upisani u MKR u Srbiji, dok se 6% nije izjasnilo po ovom pitanju.

³ U najvećem broju se radi o osobama koje su rođene u inostranstvu, ali ne poseduju državljanstvo te zemlje i/ili identifikacione dokumente države rođenja, pa u Srbiji ne mogu da ostvaruju prava ni kao stranci.

Najveći broj lica koja nisu upisana u MKR živi u regionu Beograda (118 lica, 31% svih neupisanih u MKR). Među beogradskim opštinama⁴, po broju identifikovanih lica koja nisu upisana u MKR, prednjače opština Čukarica sa 46 lica (uglavnom naselje „Čukarička šuma“ i „Makiš“), zatim Novi Beograd sa 14 lica (najviše u naselju na Ledinama), Palilula sa 22 lica (najviše u naselju u Ulici Vuka Vrčevića i u naselju „Reva“) i Zemun sa 18 lica (najviše u Zemun polju i Ulici Vojni put), dok je u ostalim beogradskim opštinama taj broj jednocifren.

Gotovo isti broj lica koja nisu upisana u MKR je identifikovan **u regionu Južne i Istočne Srbije** (110 lica, 29%), najviše u Nišavskom okrugu (33 lica, najviše u Nišu i Aleksincu), zatim Braničevskom okrugu (23 lica, najviše u Kostolcu), Topličkom okrugu (23 lica, najviše u Prokuplju), Jablaničkom okrugu (10 lica, najviše u Bojniku), dok je u drugim okruzima taj broj jednocifren.

U regionu Zapadne Srbije i Šumadije identifikovano je 76 lica koja nisu upisana u MKR (20% svih lica koja nisu upisana u MKR), najviše u Raškom okrugu (38 lica, uglavnom u Novom Pazaru), zatim u Zlatiborskom okrugu (18 lica, uglavnom u Sjenici) i Rasinskom okrugu (12 lica, u Kruševcu i Aleksandrovcu), dok je u ostalim okruzima broj lica koja nisu upisana u MKR jednocifren.

U regionu Vojvodine identifikovano je 73 lica (19% od ukupnog broja lica koja nisu upisana u MKR), najviše u Južnobačkom okrugu (37 lica, najviše na teritoriji Novog Sada), zatim u Severnobačkom okrugu (13 lica, svi na teritoriji Subotice) i Srednjobanatskom okrugu (11 lica), dok je u ostalim okruzima taj broj jednocifren.

Kada su u pitanju **razlozi zbog kojih lica nisu upisana u MKR u Srbiji, 48% lica nema potrebne dokaze za upis, dok 18% ne poznaje proceduru, ili je ona suviše komplikovana ili skupa**. Manji broj lica (3%) je izjavio da je nekada bio upisan u MKR, ali su knjige uništene ili nestale⁵. Ukupno 6% je izjavilo da roditelji, čije je učešće potrebno u postupku, nisu živi, poznati ili dostupni. Jednu četvrtinu, odnosno **25% lica koja nisu upisana u MKR u Srbiji čine ona lica koja nisu do sada upisana u MKR zato što roditelji (majka) nisu upisani u MKR ili nemaju lična dokumenta**.

Dece uzrasta od 0 do 6 godina starosti koja nisu upisana u MKR u Srbiji ima 128, od čega je 44 dece koja su upisana u MKR u inostranstvu i za njih je potrebno voditi postupak za upis u MKR u Srbiji. **Ukupno 84 dece uzrasta 0-6 godina nije upisano nigde** (22% u ukupnom broju neupisanih lica).

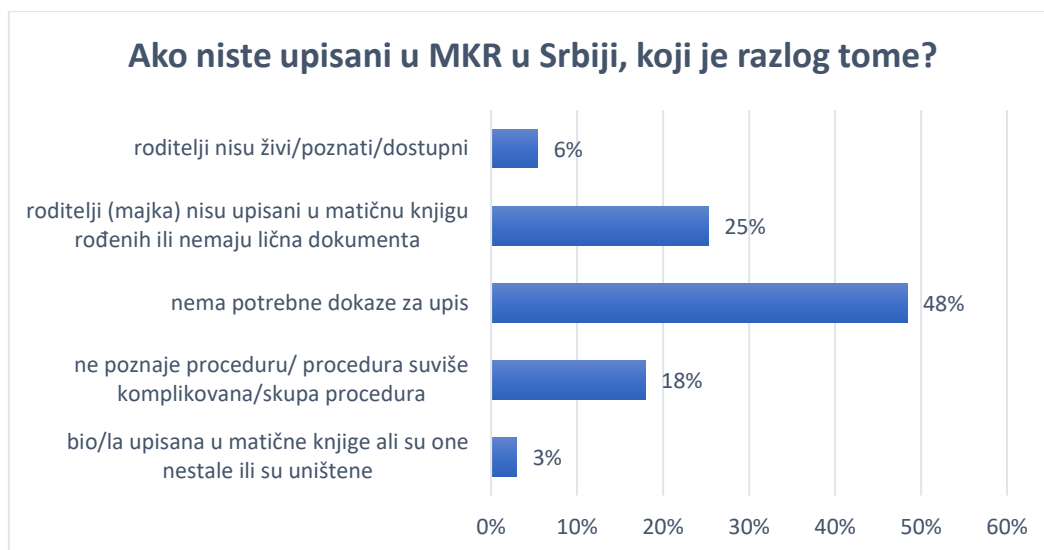
Od lica upisanih u MKR u inostranstvu, najviše je onih koji su upisani u Nemačkoj (56 lica), zatim u Crnoj Gori (32 lica), Severnoj Makedoniji (27 lica), Italiji (12 lica), Švedskoj (10 lica), Francuskoj (8 lica), Belgiji (7 lica), Hrvatskoj (7 lica), Bosni i Hercegovini (5 lica), dok su uočeni i pojedinačni slučajevi lica rođenih u Bugarskoj, Austriji, Švajcarskoj i Sloveniji. Najveći broj ovih lica nema potrebne dokaze za upis, ili ne poznaje proceduru. Obično je potrebno pribaviti izvode iz MKR iz inostranstva, što može potrajati i više od godinu dana, pre nego što podnesu zahtev za upis u MKR u Srbiji. Manji broj osoba koje su rođene u inostranstvu ne mogu da ispune uslove za sticanje državljanstva Srbije po osnovu porekla (roditelji im nisu državljani Republike Srbije ili ne poseduju dokaz o tome), i one ne mogu da

⁴ Mapiranje od strane saradnika sprovedeno je u sledećim beogradskim opštinama: Čukarica, Zvezdara, Palilula, Novi Beograd, Zemun, Surčin i Obrenovac. Mali broj slučajeva je identifikovan u drugim opštinama kroz terenske aktivnosti Praxisa.

⁵ Nakon ratnih dejstava na Kosovu i Metohiji 1999. godine, matične evidencije za više od 10 opština u potpunosti su ili delimično ostale nedostupne organima Republike Srbije. Građani koji su bili upisani u tim matičnim knjigama više nisu mogli da pribavljaju svoje izvode iz matičnih knjiga i uverenja o državljanstvu, već su morali da sprovedu postupke obnove upisa pred matičnim službama. Najveći broj lica je do sada uspeo da izvrši obnovu upisa u MKR.

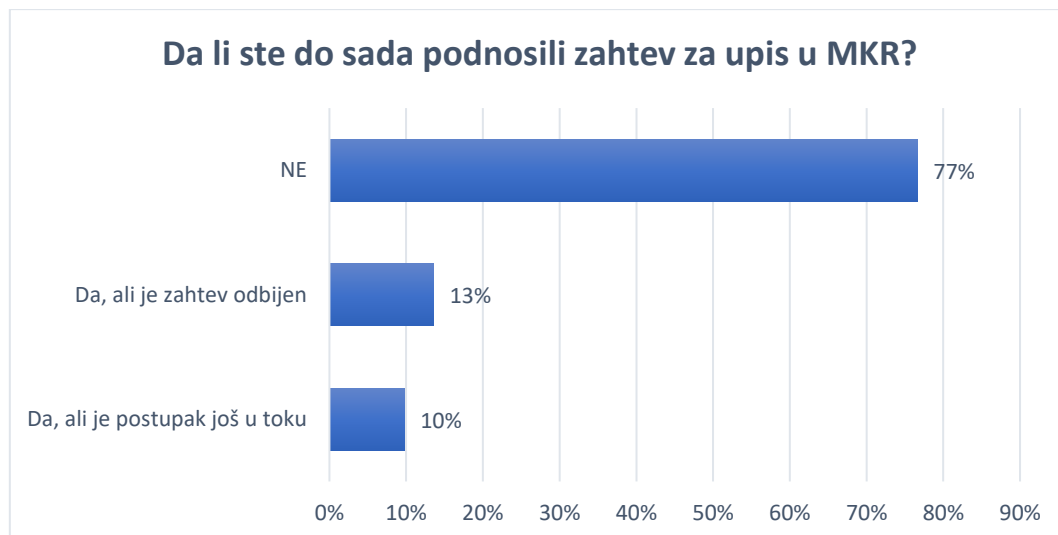
sprovedu postupak za upis u matične knjige u Srbiji, već moraju da iniciraju neizvesnije i komplikovanije postupke za prijem u državljanstvo.

Grafikon 4.3.2. *Ako niste upisani u MKR u Srbiji, koji je razlog tome?*

77% lica nije do sada podnosilo zahtev za upis u MKR. Njih 13% jeste podnelo zahtev, ali je isti odbijen, dok je kod 10% lica koja su podnosila zahtev postupak još uvek u toku.

Grafikon 4.3.3. *Da li ste do sada podnosili zahtev za upis u MKR?*

4.3.2 Državljanstvo

Pod državljanstvom se podrazumeva pravni odnos jednog lica sa državom, a status državljanina jedne zemlje omogućava pristup građanskim, političkim, ekonomskim, socijalnim i drugim pravima.

Na pitanje da li poseduju državljanstvo Republike Srbije, to jest da li su upisani u knjige državljana, od 785 mapiranih lica u riziku od apatridije, **ukupno 431 lice (55%) je odgovorilo da ne poseduje državljanstvo Srbije**. Ova lica, stoga, nisu u mogućnosti da uživaju prava koja proističu iz državljanškog statusa. Preostalih 354 lica (45%) je odgovorilo da je upisano u evidencije državljana.

Grafikon 4.3.2.1. *Da li imate državljanstvo Srbije (da li ste upisani u knjige državljana Srbije)?*

Od 431 lica koja ne poseduju državljanstvo, 221 je žena, a 210 muškaraca. Od ukupnog broja onih koji ne poseduju državljanstvo, ukupno 276 su lica mlađa od 18 godina, dok je 155 lica punoletno.

Kao i u slučaju lica koja nisu upisana u MKR, više od polovine lica koja ne poseduju državljanstvo Srbije, njih **55% ima neko iskustvo u migracijama**: ILR (25%), izbeglice iz bivših jugoslovenskih republika (2%) ili stranci (7%) poreklom iz bivših jugoslovenskih republika, povratnici iz zemalja Zapadne Evrope (21%). Domicilno stanovništvo čini 39% onih koji ne poseduju državljanstvo, dok se 6% nije izjasnilo po ovom pitanju.

Skoro tri četvrtine lica, njih 313, odnosno **73% procenta onih koji nisu upisani u evidencije državljana, kao glavni razlog za neposredovanje državljanstva navodi to što nisu upisani u MKR**. Dalje, 7% ispitanika kao razlog navodi to što njihovi roditelji ne poseduju državljanstvo Republike Srbije, dok 5% lica nije uspeo da pribavi sve dokaze; 5% je navelo kao razlog to što ne poznaje proceduru, ili je ona suviše komplikovana ili skupa. Jedan broj lica, 10%, koji danas žive u Srbiji, kao razlog za neposredovanje državljanstva Srbije navodi to što ili nisu rođeni u Srbiji a roditelji nisu državljanima Srbije, i/ili imaju više od 23 godine.⁶

U odnosu na ukupan broj lica koja ne poseduju državljanstvo Srbije, njih **38 (9%) poseduje državljanstvo druge zemlje**. Ova lica su rođena u inostranstvu i tamo upisana u matične knjige rođenih, uglavnom u bivšim jugoslovenskim republikama, u jednom manjem broju u zemljama Zapadne Evrope. Njih 11 je podnelo zahtev za sticanje državljanstva Republike Srbije, 4 je odbijeno a u slučajevima 7 lica postupak je u toku.⁷

⁶ Manji broj osoba koje su rođene u inostranstvu ne mogu da ispune uslove za sticanje državljanstva Republike Srbije po osnovu porekla, između ostalog, i zato što su starije od 23 godine, zbog čega moraju da iniciraju postupke za prijem u državljanstvo. Videti članove 7-12 Zakona o državljanstvu Republike Srbije (*Sl. glasnik RS*", br. 135/2004, 90/2007 i 24/2018) koji regulišu sticanje državljanstva poreklom.

⁷ Ukupno 7 od ovih lica imaju regulisanu prijavu boravka u Republici Srbiji i nisu u riziku od apatridije.

Od 431 lica koje nema državljanstvo Srbije, njih 381 (88%) nije upisano u MKR u Srbiji (upisano je u inostranstvu, ili je upisano u MKR na Kosovu i Metohiji, ali ne i u matične knjige koje vode nadležni organi Republike Srbije, ili nije upisano nigde). Za najveći broj ovih osoba uspešno sproveden postupak za upis u MKR trebalo bi da rezultira istovremenim sticanjem državljanstva, dok će manji broj (pre svega, osobe koje nemaju dokaze da su im roditelji državljani Srbije) morati da inicira posebne postupke za sticanje državljanstva.

Od ukupnog broja lica koja ne poseduju državljanstvo Srbije, **njih 50 (12%) je upisano u MKR u Srbiji, ali ne poseduju državljanstvo** zato što roditelji ne poseduju državljanstvo Srbije, ili nisu uspeali da pribave sve dokaze, ili ne poznaju proceduru ili je ona suviše komplikovana. Svega 14 lica je do sada podnosilo zahtev za sticanje državljanstva Srbije, ali je u 3 slučaja isti odbijen, dok je kod 13 lica postupak još uvek u toku.

Grafikon 4.3.2.2. *Ako ne posedujete državljanstvo Srbije, koji je razlog tome?*

Od 431 lica koje ne poseduju državljanstvo Srbije, **394 lica (91%) je navelo da do sada nije podnosilo zahtev za sticanje državljanstva**. Da je zahtev podnelo, ali da je isti odbijen, izjavilo je 9 lica (2%), dok je njih 28 (7%) podnelo zahtev, ali je postupak još u toku.

Grafikon 4.3.2.3. *Da li ste do sada podnosili zahtev za sticanje državljanstva?*

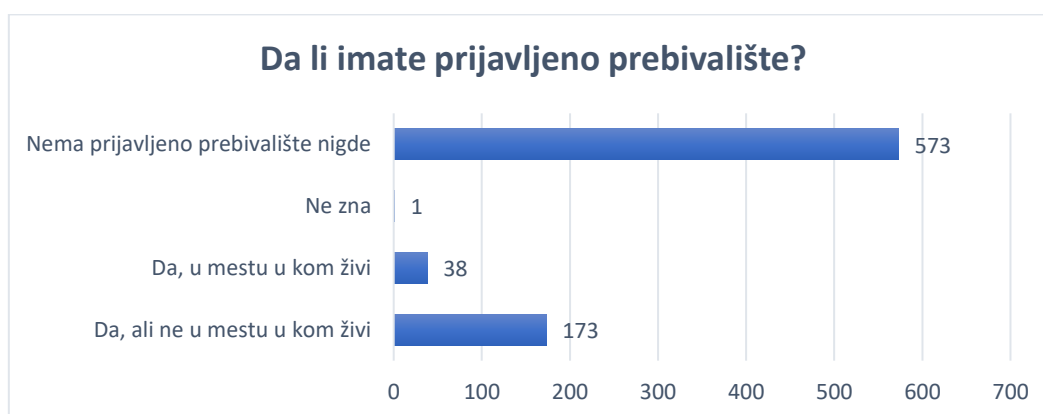
S obzirom da najveći broj lica koja nemaju državljanstvo nisu ni upisana u MKR u Srbiji, geografska rasprostranjenost lica bez državljanstva odgovara onoj lica koja nisu upisana u MKR u Srbiji. Tako najveći broj ovih lica živi na teritoriji Grada Beograda (131 lice, 30% ukupnog broja lica koja nemaju državljanstvo Republike Srbije), zatim u regionu Južne i Istočne Srbije (121 lice, 28%), regionu Zapadne Srbije i Šumadije (87 lica, 20%) i regionu Vojvodine (86 lica, 20%), dok je 6 lica iz regiona Kosova i Metohije.

4.3.3 Prebivalište

Pravo na prebivalište u Republici Srbiji imaju svi državljani Srbije koji stalno žive na njenoj teritoriji. Već je na početku navedeno da je značajan napredak na ovom polju donet izmenama i dopunama Zakona o prebivalištu i boravištu građana iz 2011. godine. Ipak, veliki broj građana se i dalje suočava sa značajnim problemima koji otežavaju prijavu prebivališta, a koji često proizilaze iz nepravilnog postupanja organa koji sprovode postupke za prijavu prebivališta. Mnogi građani zbog toga ili u potpunosti ostaju bez prijavljenog prebivališta ili imaju prijavu prebivališta u mestima u kojima odavno ne žive, ponekad i više decenija. Osobe koje uopšte nemaju prijavljeno prebivalište ne mogu da izvade ni ličnu kartu, a samim tim ni da pristupe svim onim pravima za čije ostvarivanje je neophodno posedovanje identifikacionih dokumenata. S druge strane, osobe koje imaju prijavljeno prebivalište, ali ne uspevaju da ga prijave u mestima u kojima žive, ne mogu u mestu svog stanovanja da ostvare brojna prava za koja je propisano da se realizuju u mestu prebivališta.

Najveći broj mapiranih lica u riziku od apatridije jesu lica koja imaju poteškoća da prijave prebivalište, a samim tim i da ostvare osnovna prava. Prema podacima dobijenim mapiranjem, **čak 573 lica nema prijavljeno prebivalište nigde, 173 lica ima prijavljeno prebivalište ali ne u mestu u kom živi, od čega 43 osobe imaju prijavljeno prebivalište na Kosovu i Metohiji. Svega 38 lica ima prijavljeno prebivalište u mestu u kom živi, ali uglavnom nemaju važeću ličnu kartu.**

Grafikon 4.3.3.1. Da li imate prijavljeno prebivalište?

Ukupno **573 lica je navelo da nema prijavljeno prebivalište nigde**. Oni kao **dominantan razlog** navode to što ne poseduju izvod iz MKR/uverenje o državljanstvu (72%), 20% lica navodi druge razloge, dok 8% navodi kao razlog to što su ga/je odbili nadležni organi. Među ovim licima je 373 lica (65%) koja nisu upisana u MKR u Srbiji (161 lice upisano u inostranstvu, 162 lica nisu nigde upisana u MKR, 50 lica upisano na Kosovu i Metohiji ali ne u matičnim knjigama koje vode nadležni organi Republike Srbije), i oni će najpre morati da uspešno reše postupke koji se odnose na upis u MKR, pre nego što uopšte budu mogli da podnesu zahtev za prijavu prebivališta i dobijanje lične karte.

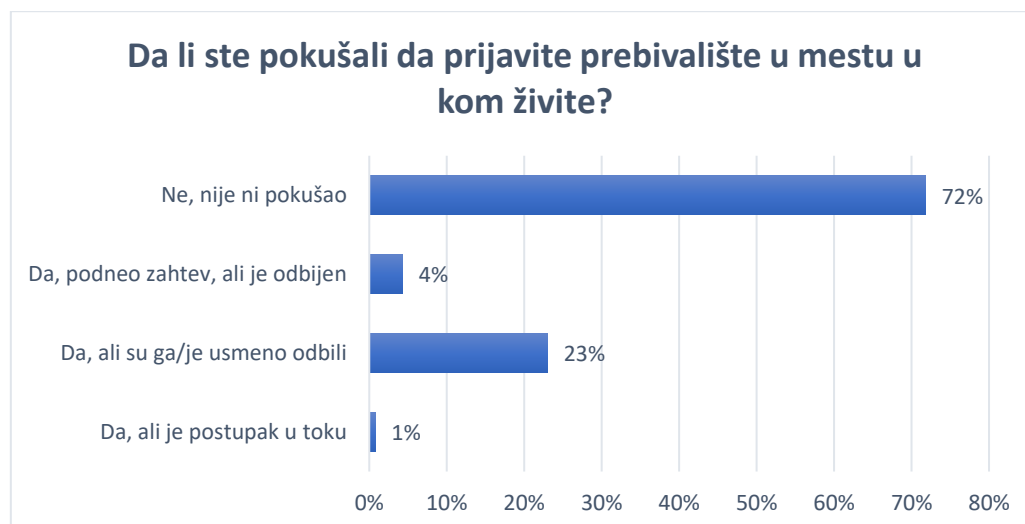
Među preostalih 200 lica koja nemaju prijavljeno prebivalište nigde, približno jedna četvrtina (46 lica) će najpre morati da reši pitanje neposedovanja državljanstva pre nego što budu mogli da podnesu zahtev za prijavu prebivališta. **Od preostalih 156 lica, koja su upisana u MKR i poseduju državljanstvo Srbije**, 6 je podnelo zahtev za prijavu prebivališta i postupci su u toku, 58 je usmeno odbijeno, 17 je podnelo zahtev, ali je isti odbijen, dok 73 nije ni pokušalo da podnese zahtev za prijavu prebivališta.

Grafikon 4.3.3.2. *Ako nigde nemate prijavljeno prebivalište, koji je razlog tome?*

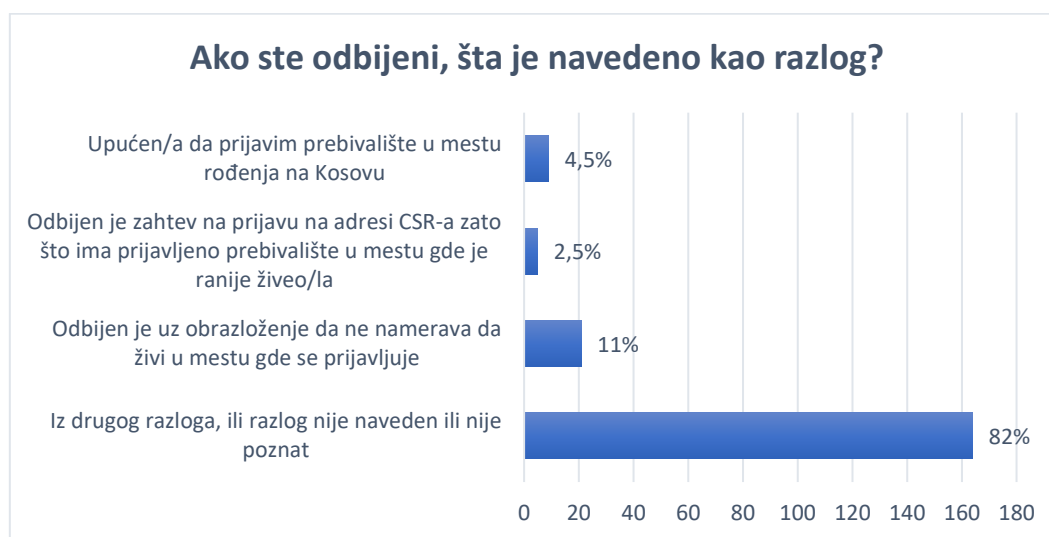
Od svih lica koja nemaju prijavljeno prebivalište u mestu u kom žive, **čak 72% lica navodi da nije ni pokušalo da prijavi prebivalište u mestu u kom živi, dok 4% ističe da je podnelo zahtev, ali da je isti odbijen.** Ono što posebno zabrinjava jeste da je **23% lica pokušalo da prijavi prebivalište, ali su usmeno odbijeni**, što govori o negativnoj praksi nadležnih organa.

Grafikon 4.3.3.3. *Da li ste pokušali da prijavite prebivalište u mestu u kom živite?*

Razlozi za odbijanje zahteva za prijavu prebivališta variraju.

Grafikon 4.3.3.4. Ako ste odbijeni, šta je navedeno kao razlog?

Kada su u pitanju lica koja su pokušala da prijave prebivalište u mestu u kom žive ali su usmeno odbijeni, u najvećem broju slučajeva razlog za odbijanje nije naveden ili nije poznat, ali se među odgovorima često nalazi i to da su lica upućena da prijave prebivalište u mestu rođenja na Kosovu i Metohiji, ili su odbijeni uz obrazloženje da ne nameravaju da žive u mestu gde se prijavljuju.

Kod lica koja su podnela zahtev, ali je isti odbijen, više od polovine zahteva je odbijeno uz obrazloženje da lica koja su podnela zahtev ne nameravaju da žive u mestima u kojima se prijavljuju. U manjem broju slučajeva je odbijen zahtev za prijavu prebivališta na adresi Centra za socijalni rad (CSR) zato što lice ima prijavljeno prebivalište u mestu u kom je ranije živelo.

U regionu Južne i Istočne Srbije živi 34% od ukupnog broja lica koja nemaju prebivalište u mestu u kom žive, dok u regionu Beograda živi 32% ovih lica. Problem sa prebivalištem nešto je manje izražen u regionu Zapadne Srbije i Šumadije, gde živi 17% identifikovanih lica koja nemaju prijavljeno prebivalište u mestu u kom žive, koliko ih je i u regionu Vojvodine.

U beogradskim opštinama najveći broj lica koja nemaju prijavljeno prebivalište u mestu u kom žive je na teritoriji opštine Čukarica (79 lica), zatim opštine Palilula (41 lice), opštine Zemun (30 lica) i opštine Novi Beograd (28 lica). Iako je u opštini Zvezdara zabeležen jednocifren broj lica koja nisu upisana u MKR ili nemaju državljanstvo, broj onih koji nemaju prijavljeno prebivalište na ovoj opštini je 30. Pored ovih opština, još je jedino u Surčinu zabeleženo 10 identifikovanih lica, dok je u drugim opštinama taj broj jednocifren i ovakvi problemi javljaju se samo sporadično.

Gledano prema okruzima, pored Beograda, najviše ovih lica živi u Nišavskom okrugu (88 lica, 12% od ukupnog broja, najviše u Nišu i Aleksincu), zatim u Južnobačkom okrugu (65 lica, 9%, najviše u Novom Sadu, i u nešto manjem broju u Bečeju), zatim u Raškom okrugu (63 lica, 9%, od čega čak 50 lica u Novom Pazaru). U Braničevskom okrugu živi 47 lica (6%) koja nemaju prebivalište u mestu u kom žive, u Severnobačkom 31 lice (gotovo svi u Subotici), koliko ih je i u Šumadijskom okrugu (gotovo svi u Kragujevcu). U Topličkom okrugu je 30 lica bez prijavljenog prebivališta u mestu u kom žive, u Jablaničkom okrugu 28 (najviše u Bojniku), Borskom okrugu 25 (najviše u Boru), Pčinjskom okrugu 22 (gotovo svi iz Bujanovca) i Zlatiborskom okrugu 21 (gotovo svi u Sjenici), dok je u ostalim okruzima taj broj ispod 20 lica.

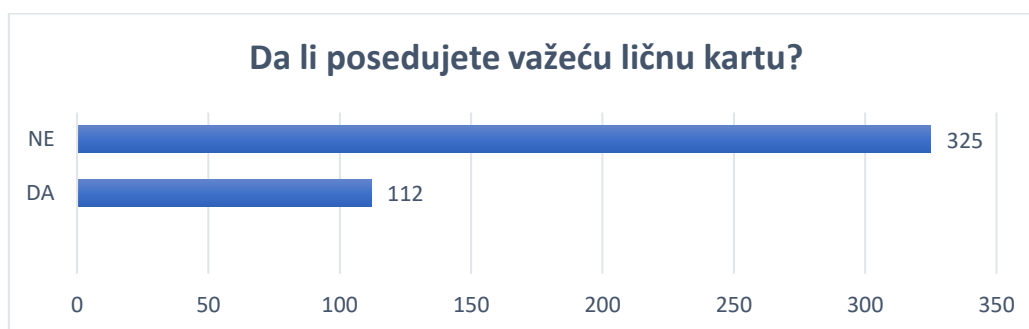
Na kraju valja napomenuti da su ovo samo slučajevi koje su saradnici i pravni tim Praxisa uspjeli da identifikuju na terenu, s obzirom da lica koja nemaju prijavu prebivališta često nisu bila voljna da o tome govore.

4.3.4 Lična karta

Državljanima Srbije stariji od 16 godina života koji imaju prebivalište na teritoriji Republike Srbije dužni su da imaju ličnu kartu. Posjedovanje lične karte je preduslov za pristup svim pravima u Republici Srbiji.

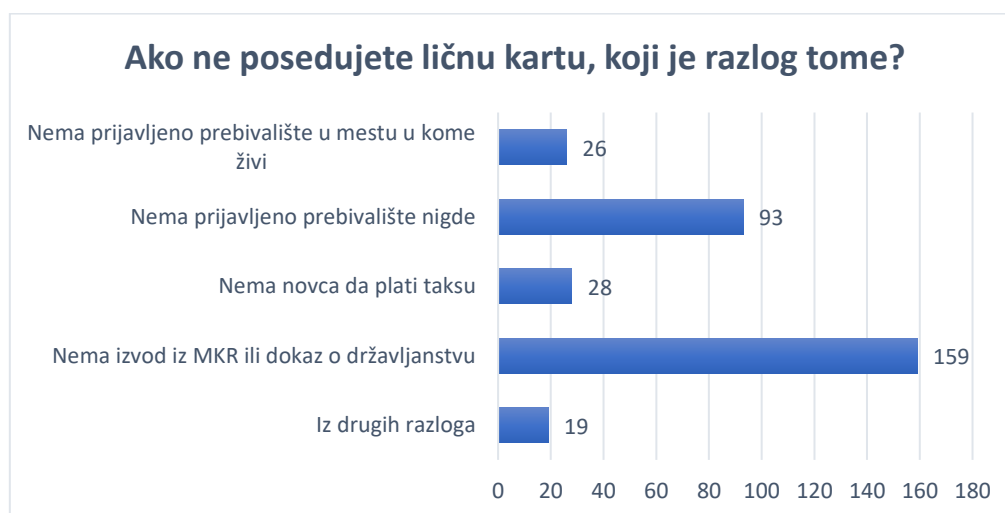
Možemo smatrati da je istraživanje pokazalo da se u riziku nalazi i 112 lica koja poseduju važeću ličnu kartu. To su uglavnom lica koja imaju prijavljeno prebivalište van mesta u kome žive, ili su nakon izdavanje lične karte izgubila prebivalište (pre svega jer im je prebivalište pasivizirano ili su ih vlasnici nekretnina u kojima žive odjavili). Ove osobe suočiće se sa problemima prilikom pokušaja da izvade novu ličnu kartu.

Grafikon 4.2.4.1. Da li posedujete važeću ličnu kartu?

Ukupno 325 lica ne poseduje važeću ličnu kartu. Razlozi neposedovanja lične karte najčešće se mogu vezati za to što lica nisu upisana u MKR ili nemaju državljanstvo, zatim nemaju prijavljeno prebivalište nigde, ili nemaju prijavljeno prebivalište u mestu u kom žive. Samo 28 lica, odnosno 9% od svih lica koja ne poseduju važeću ličnu kartu, su izjavila da ličnu kartu ne poseduju zato što nemaju novac da plate taksu.

Grafikon 4.2.4.2. Ako ne posedujete ličnu kartu, koji je razlog tome?

5 Zaključci i preporuke

Tokom prethodnih 15 godina Republika Srbija je napravila ogroman napredak u iskorenjivanju apatridije u Srbiji, što na zakonodavnom planu, što na polju prakse, i predstavlja primer dobre prakse, ne samo za zemlje u regionu, već i druge zemlje koje se sa ovim problemom suočavaju. Takav napredak ne bi bio moguć bez posvećenosti i zajedničkog rada državnih institucija, međunarodnih organizacija, pre svih Visokog komesarijata Ujedinjenih nacija za izbeglice, nezavisnih institucija i nevladinog sektora.

Istovremeno, ostvaren je značajan napredak u povećanju svesti populacije koja je ovim problemom najviše pogođena o značaju upisa u matične knjige i posedovanju ličnih dokumenata, što je doprinelo i njihovom proaktivnijem pristupu u rešavanju problema nedostatka ličnih dokumenata.

Tako je u prethodnim godinama na hiljade ljudi uspelo da reši svoje statusno pitanje i dobije lična dokumenta, što je prvi korak u ostvarivanju osnovnih prava. Ovo je posebno značajno imajući u vidu da najveći broj lica u riziku od apatridije dolazi iz socijalno najugroženijih i marginalizovanih porodica.

Ne umanjujući značaj svih postignutih rezultata do sada, ova analiza pokazuje da i dalje jedan broj lica koja žive na teritoriji Republike Srbije nisu upisana u matičnu knjigu rođenih, nemaju državljanstvo, ili imaju problem da prijave prebivalište.

Mapiranje je pokazalo da apatridija podjednako pogađa i odrasle i decu, muškarce i žene. Istovremeno, najveći broj lica u riziku od apatridije u opštinama/gradovima obuhvaćenih mapiranjem identifikovan je u regionu Južne i Istočne Srbije (35%) i regionu Grada Beograda (32%), a zatim je nešto manji procenat identifikovan u regionu Zapadne Srbije i Šumadije (17%) i regionu Vojvodine (16%). Ovi nalazi odgovaraju i prethodnim istraživanjima koja je sprovodio UNHCR.

Iskustvo u migracijama igra značajnu ulogu kada je u pitanju neposredovanje ličnih dokumenata, s obzirom da je mapiranje pokazalo da 46% lica ima neko iskustvo u migracijama, bilo da su povratnici iz Zapadne Evrope, izbeglice iz bivših jugoslovenskih republika ili interno raseljena lica sa Kosova i Metohije. U slučaju lica rođenih u inostranstvu i upisanih u MKR u inostranstvu, najveći broj ovih lica nema potrebne dokaze za upis, ili ne poznaje proceduru, i njima će biti potrebna pomoć u pokretanju postupka za upis u MKR u Srbiji. Najveći problem u pokretanju ovih postupaka predstavlja pribavljanje dokumenata iz inostranstva, koje ova lica najčešće ne poseduju, što može potrajati i više od godinu dana.

Upis u matične knjige rođenih i dalje je problem za 383 lica, a kao najčešći razlog se navodi neposredovanje potrebnih dokaza za upis (48% lica koja nisu upisana u MKR), dok značajan broj (18%) ne poznaje proceduru ili je ona suviše komplikovana. Dalje, četvrtina lica koja nisu upisana u MKR navode kao razlog to što roditelji (majka) nisu upisani u MKR ili nemaju lična dokumenta. Ukupno 22% svih neupisanih lica čine deca uzrasta od 0 do 6 godina koja nisu nigde upisana u MKR. Ovaj podatak ukazuje na sistemske prepreke usled kojih se i dalje rađaju deca koja ne mogu da se upišu u MKR odmah po rođenju, zato što majke ne poseduju lična dokumenta, odnosno upis dece u MKR ne može da bude kompletiran, već moraju da se vode dodatni postupci, koji mogu trajati i više meseci.

Gledano skupa, nedostatak dokumenata za roditelje i nemogućnost upisa dece u MKR odmah po rođenju, bez obzira na status roditelja, mogu u budućnosti prouzrokovati pojavu novih lica u riziku od apatridije, čime bi se ugrozio postignuti napredak na ovom polju, ukoliko se ovaj problem sistemski ne reši.

Ukupno 431 lice nema državljanstvo Republike Srbije. 88% ovih lica nije upisano u MKR i realno je očekivati da bi uspešno sproveden postupak za upis u MKR trebalo da rezultira istovremenim sticanjem državljanstva. Preostalih 12% (50 lica), pre svega, osobe koje nemaju dokaze da su im roditelji državljani Srbije, moraće da iniciraju posebne postupke za sticanje državljanstva, koji dugo traju i neizvesni su. Za to vreme ostaće uskraćeni za prava koja proističu iz statusa državljana.

Dok će najveći broj identifikovanih lica koja nemaju prijavljeno prebivalište nigde morati da najpre reši pitanje upisa u MKR i sticanja državljanstva, za ona lica koja poseduju potrebna dokumenta i mogu da podnesu zahtev za prijavu prebivališta, posebno zabrinjava negativna praksa nadležnih institucija, s obzirom da je čak 23% onih koji su pokušali da prijave prebivalište u mestu u kom žive usmeno odbijeno. Posebno su ugrožena interno raseljena lica sa Kosova i Metohije, naročito ona koja žive u neformalnim naseljima i nemaju pravni osnov stanovanja, s obzirom s obzirom na to da se propisi o prijavi prebivališta na adresi CSR nedosledno primenjuju.

Ono što predstavlja poseban značaj mapiranja jeste to što su kroz sprovedene aktivnosti identifikovana konkretna lica koja imaju problem sa ličnim dokumentima i što će ovim licima u narednom periodu biti pružena adekvatna pravna pomoć kako bi rešili svoja statusna pitanja.

Ipak, mora se još jednom naglasiti da su aktivnosti sprovedene u samo jednom broju opština/gradova u Srbiji, prema ranijim procenama o najvećoj zastupljenosti ovih lica u pojedinim regionima, ali broj ovih lica na teritoriji Republike Srbije može biti veći. Pored toga, dosadašnja iskustva Praxisa ukazuju da, čak i u opštinama i naseljima koja su posećivana više puta, može doći do pojave novih lica u riziku od apatridije, najčešće usled migracija.

Aktivnost mapiranja i broj identifikovanih lica ukazuju da je potrebno nastaviti i pojačati informativne kampanje usmerene na romsku zajednicu, kako bi se lica u riziku pozvala i osnažila da se obrate nadležnim organima i institucijama, kao i pružaocima besplatne pravne pomoći kako bi rešila svoja statusna pitanja. Mapiranje je pokazalo da čak 77% lica koja nisu upisana u MKR do sada nije podnosilo zahtev za upis, kao ni 91% lica koja nemaju državljanstvo, dok 72% lica nije ni pokušalo da podnese zahtev za prijavu prebivališta u mestu u kom živi.

Istovremeno, nadležni organi i institucije Republike Srbije, posebno oni koji su najčešće u kontaktu sa ovom kategorijom stanovništva, kao što su centri za socijalni rad, trebalo bi da uzmu proaktivniju ulogu u informisanju ovih lica, ali i pružanju adekvatne pomoći u okviru svojih nadležnosti, odnosno uvezivanju sa drugim nadležnim institucijama, radi pružanja sveobuhvatne pomoći licima u riziku od apatridije. Ovde ne treba zaboraviti ni službe besplatne pravne pomoći pri jedinicama lokalne samouprave koje imaju posebno značajnu ulogu kada su u pitanju sudski postupci koje pojedina od ovih lica treba da vode kako bi se potom upisala u MKR, a koje, prema dosadašnjem iskustvu Praxisa, nisu postupale u skladu sa propisima, zbog čega jedan broj lica u riziku od apatridije nije mogao da pokrene postupke.

U cilju iskorenjivanja apatridije u Srbiji u narednom periodu, potrebno je da svi relevantni akteri, pre svega institucije u čijoj je nadležnosti rešavanje konkretnih postupaka koji se tiču upisa u MKR, sticanja državljanstva i prijave prebivališta, imaju proaktivnu ulogu i da na sveobuhvatan način, kroz integrisan pristup, rade na rešavanju pojedinačnih slučajeva, posebno na nivou lokalnih samouprava, gde se i dalje dešavaju slučajevi kada ova međusobna saradnja izostaje. Na kraju, potrebno je i sistemski rešiti pitanje upisa u MKR odmah po rođenju, kako bi se sprečila pojava novih slučajeva apatridije u budućnosti.